''کلام بابا فرید'' دا منظوم اردو ترجمہ

ڈاکٹر سعید بھٹا

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ پنجابی، اورینٹل کالج، پنجاب یونیورسٹی لاہور

علمی دنیا وچ اک توں دوجی زبان دے ترجمے دا عمل اک مثبت قدم ہوندا اے۔ ایہدے نال انسانی علماں وچ وادھا ہوندا اے تے دوجیاں تہذیباں نوں سمجھن وچ مدد وی ملدی اے۔ ایہہ عمل نرا فکری سطح اتے ای متاثر نہیں کردا سگوں زباناں دی تہہ تیکر اپڑ کے نویں ڈھنگ تے اسلوب سامہنے لیاوندا اے۔ دنیا دیاں جیوندیاں زباناں اپنا گھیرا موکلا کرن لئی پلو کھلاری رکھدیاں نیں۔ اساڈی مسلم تاریخ وچ ایہدیاں کئی مثالاں موجود نیں کہ عباسی تے فاطمی خلافتاں دے سمے یونانی تے سنسکرت دے خزانیاں دے عربی وچ ترجمے کیتے گئے۔ ایس توں اندازہ ہوندا اے کہ اہل علم ایس آہر توں کدی اوہلے نہیں رہے تے اوہناں نے ترجمیاں راہیں انسانی ذہناں وچ کھلار لیاندا اے۔ ایہہ عمل نرا ماڑے دیساں لئی ای لاہے وندا نہیں ہوندا سگوں اج تاں تیجی دنیا وچ چھپیاں لکھتاں دے انگریزی وچ ترجمے ہو رہے نیں تے انگریزی لکھتاں وچ کئی اوپریاں زباناں دے لفظ کھپ رہے نیں۔ اردو، پنجابی زبان تے ادب دی تاریخ اساڈے سامہنے اے کہ انگریزاں دے برصغیر پاک و ہند اتے قبضے مگروں دیسی لوکاں نے انگریزی زبان سکھی تے پھیر اپنیاں زباناں وچ انگریزی توں ترجمے کیتے۔ ایہناں ترجمیاں دیاں جنہاں اتے نویاں ادبی صنفاں اسریاں، جیہڑیاں ڈاواں ڈول حالتاں وچوں نکل کے اساڈے ادب دا حصہ بن گئیاں۔ اسیں آکھ سکدے آں کہ کسے وی زندہ زبان دا دوجیاں تہذیباں تے وسیباں نال جاندار مکالمے دی اک کامیاب شکل اوتھوں دے تخلیقی ادب دا ترجمہ ای ہو سکدا اے۔ ترجمے دی ایس اہمیت

توں خورے اج کسے دی عالم لئی منکر تھیوناوی اوکھا اے۔

ترجمے دی سرگرمی نوں لہر دا روپ دیون پچھے بہتا تاں تہذیبی تے ثقافتی لوڑاں ای ہوندیاں نیں۔ جیویں آزادی مگروں پاکستانی سوجھواناں ایس لوڑ نوں شدت نال محسوس کیتا کہ اردو پاکستان دے کسے علاقے دی زبان نہیں تے ایہنوں ہمیش امر کرن لئی ترجمے دا دو طرفہ عمل ہونا چاہیدا اے۔ دیسی بولیاں دے اردو وچ تے اردو دے ترجمے دیسی بولیاں وچ ہوونے چاہیدے نیں۔ خاص طور تے بنگالیاں اندر تے اردو اوس طرح رچی ای نہیں سی تے اوہناں دے وچوں تھوڑے ای سن' جیہڑے علامہ اقبال ورگے شاعر توں وی فیض اٹھا سکدے۔ اردو دی لمیری حیاتی تے تازگی لئی وی ضروری سی کہ دیسی بولیاں دے چشمے ایس دریا دا انگ بندے رہن۔ انج جیہڑے لوکی پنجابی' سندھی' بلوچی' براہوی تے پشتو زباناں نوں نہیں پڑھ سکدے اوہ وی اپنے ورثے توں فائدہ اٹھا سکن تے ایہدے نال اردو دا گھیرا وی موکلا ہووے۔ اج بھاویں دیس وچ لوک ورثہ کا قومی ادارہ، اسلام آباد' مقتدرہ قومی زبان اسلام آباد تے اکادمی ادبیات پاکستان اسلام آباد ورگے اداریاں نوں ایس فرض دا احساس ہو گیا اے' پر پاکستان بنن دے نڈھلے سالاں وچ ایجھے ادارے نہیں سن تے دیس سیوکاں نے ایس تھوڑ نوں محسوس کر دیاں ہویاں اپنے طور تے ای کم شروع کر دتا سی۔ ایس سے مہینہ وار ''ماہ نو'' وچ دیسی زباناں دے ترجمے ضرور چھپے' پر چھپواک ادارے ایس پاسے گوہ نہ کر سکے۔ عبدالمجید بھٹی ہوراں دا وی ایہو احساس پنگریا تے اوہناں قومی خدمت لئی اپنیاں صلاحیتاں دیاں واگاں موڑ دیتاں۔ اوہناں دے آکھن موجب:

''صوفیانہ شاعری کی جس گہرائی اور گیرائی کا ذکر اوپر آچکا ہے اس کے پیش نظر اس اہم موضوع کو عام کرنے اور اردو دان اصحاب کو اس سے روشناس کرانے کے لئے پنجابی صوفی شعرا کے کلام کو منظوم اردو ترجمے کی صورت پیش کرنے کا منصوبہ بنایا گیا جو درحقیقت مہتم بالشاں اداروں اور حکومت کی سرپرستی کا مقتضی تھا۔ مگر اتفاق نے اسے مجھ ایسے فرد واحد سے متعلق کر دیا۔''(۱)

پنجابی دی کلاسیکی شاعری دنیا دے سچے ادب وچوں اے تے ایہہ اپنے سبھاتے موضوع

پاروں آفاقی کھچ رکھدی اے۔ عبدالمجید بھٹی ہوراں نوں ایہہ محسوس ہویا کہ پنجابی دی کلاسیکی شاعری نوں اردو دا بانا پوانا چاہیدا اے۔ ایہدے نال اک تاں اساڈے شاعر پورے پاکستان وچ سمجھے تے پڑھے ویسن تے دوجا اساڈی قومی زبان دی لوک محاورے تے صوفیانہ روایتاں تے گھنڈیاں توں جانو ہوسی۔ ایسے عظیم مقصدنوں سامہنے رکھدیاں ہویاں اوہناں بابا فرید، شاہ حسین، سلطان باہو، بلھے شاہ، علی حیدر، ہاشم شاہ تے میاں محمد بخش دی شاعری نوں ترجماون دا منصوبہ بنایا۔

''تراجم کے اس سلسلے میں بابا فرید، شاہ حسین، بلھے شاہ، علی حیدر، شاہ ہاشم اور میاں محمد کا کلام شامل ہے۔ پہلی کتاب منظوم اردو ترجمہ ''کافیاں شاہ حسین'' پنجابی ادبی اکیڈمی کی طرف سے شائع ہو چکی ہے۔ زیرنظر کتاب انجمن ترقی اردو پاکستان کے اہتمام سے شائع ہو رہی ہے۔ بابا فرید کا ترجمہ مکمل ہو چکا ہے۔ باقی بزرگوں کا کلام زیرنظر ہے۔''(۲)

حضرت بابا فریدالدین مسعود گنج شکر ہوریں پنجابی ادب دے پہلے باقاعدہ شاعر منے جاندے نیں تے اوہناں دا پنجابی دا ہتھ لکھتی نسخہ نہیں مل سکیا۔ بابا گورونانک ہوراں نے اوہناں دے شلوکاں نوں اکٹھا کیتا اے تے گورو ارجن نے ''آدی گرنتھ'' ترتیب دین سمے ایہناں شلوکاں نوں وی شامل کر لیا۔ اج بابا فرید دے شلوکاں دا معتبر ذریعہ ''آدی گرنتھ'' ای متھیا جاندا اے۔ لاہور وچ چھاپے خانے دے آون مگروں پنجابی دی کلاسیکی شاعری وی بے انت چھپی تے بابا فرید دے شلوکاں نوں کئی پبلشراں نے چھاپیا۔ بابا فرید دے کلام دیاں اردو پنجابی شرحاں تے منظوم ترجمے وی کیتے گئے۔ جنھوں تیکر اوہناں دیاں شرحاں دا سانگا اے تاں ایس ضمن وچ ''ارشادات فریدی'' حیشی رام مشتاق (۳) ''بول فریدی'' ڈاکٹر فقیر محمد فقیر (۴) ''شلوک فرید'' چودھری محمد افضل خاں (۵) ''حضرت بابا فریدالدین گنج شکر'' گیانی شمس (۶) ''دوہڑے بابا فرید دے'' عبدالرزاق (۷) ہوراں دے ناں لے جاسکدے نیں۔ ''کلام بابا فرید'' بارے ڈاکٹر نذیر احمد ہوراں اپنے سودھے متن دے اخیر اتے توضیحی نوٹ دتے نیں۔ (۸)

''ارشادات فریدی'' پہلی وار اسلامیہ پریس لاہور ولوں چھپی پر ایہدے اتے چھپن ورھا درج

نہیں۔ ''اللہ والے کی قومی دوکان' ولوں چھپے چوتھے ایڈیشن اتے چھپن ورھا ۱۹۶۵ء لکھیا ہویا اے۔(۹)اوہناں ۱۷۳ شلوکاں دی اردو شرح صوفیانہ انداز وچ کیتی اے۔ بابا فرید دیاں شرحاں لکھن ول ایہہ پہلا پیر پٹیا گیا سی ایس پاروں وی سلاہن جوگ اے۔ ایس متن وچ اک تھوڑ ایہہ وکھالی دیندی اے کہ اوہناں گورمکھی توں فارسی لپی وچ شعر الحقن ویلے کجھ بے احتیاطی توں کم لیا اے تے رہندی کسر بار بار دی کتابت پاروں نکل گئی اے۔ ایہہ ان گیہلی اگے جا کے پارکھاں لئی اوکڑاں وی پیدا کر دی رہی۔

ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوراں ''بول فریدی'' دے سرنا دیں تھلے بابا فرید دے شلوکاں دی تشریح کیتی اے۔ اوہناں بھاویں جیشی رام مشتاق دے متن دا حوالہ تاں نہیں دتا' پر اوہناں دی لکھت توں لابھ چکیا اے۔ شلوکاں دے متن وچ جیہڑ یاں بھلاں ''ارشادات فریدی'' وچ نیں۔ اوہ ''بول فریدی'' وچ دی لبھدیاں نیں۔ ''ارشادات فریدی'' دے چوتھے ایڈیشن وچ (۱۰) تے ''بول فریدی'' دے پہلے ایڈیشن وچ (۱۱) ایہہ شلوک ایس طرح لکھیا ہویا اے۔

سبھناں من نانک ٹھاہن مول مچانگوا

جے توں پری دی سک ہیاؤ نہ ٹھائے کہیندا

بابائے پنجابی ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوریں ایس شلوک بارے فرماندے نیں۔

''ایس بول وچ زبان دے شک نال گورونانک ہوراں دا ناں وی شامل اے۔ ایتھوں ہور شک پیندا اے۔ گورونانک ایہہ متن لکھن ویلے اپنی لہر وچ ایس طرح دے بول اپنے ولوں لکھ کے ایس متن وچ شامل کر گئے ہون۔ تے ایس متن نوں اپنے آلے دوالے دی زبان دا رنگ اوہناں ایس کر کے وی زیادہ دین دی کوشش کیتی ہووے کہ ہندو جنتا جیہدے وچوں اوہ آپ وی سن بابا فرید دی گل نوں زیادہ نیڑیوں سمجھ سکے تے اوہناں دے پرچار دا کم زیادہ توں زیادہ کامیاب ہو سکے۔''(۱۲)

سب توں پہلی گل تاں ایہہ وے کہ ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوراں بابا فرید دے شلوک مرتب کیتے نیں تے اوہ بابا فرید دے اسلوب بارے وی کوئی رائے قائم نہ کر سکے۔ دوجی گل ایہہ وے کہ بابا نانک ہوریں جے اپنی لہر وچ انج دے بول بابا فرید دے ناں لا دیندے سن تاں پھر ایہہ بابا فرید دے تاں نہ رہے۔ ایڈیٹر نوں نکھیڑا کر کے ایس دوہڑے نوں متن وچ شامل نہیں سی کرنا چاہیدا۔ محمد آصف خاں ہوراں ''آکھیا بابا فرید نے'' وچ ایہہ شلوک انج لکھیا اے۔

سبھناں من مانک' ٹھاہن مول مچانگوا

جے تو پریا دے سک' ہیاؤ نہ ٹھاہیں کہیں دا (۱۳)

حیشی رام مشتاق دے مرتب کیتے پہلے ایڈیشن وچ ''مانک'' ای لفظ ورتیا اے۔ (۱۴) اللہ والے کی قومی دوکان' دے چوتھے ایڈیشن وچ ''نانک'' کتابت دی غلطی اے۔ چودھری محمد افضل خاں' شریف کنجاہی تے ڈاکٹر نذیر احمد ہوراں دے مرتب کیتے شلوکاں وچ ''مانک'' ای اے۔ ایس اک مثال توں ای باقی تشریحاں دا صحیح سجا اندازہ ہوندا اے۔

چودھری محمد افضل خاں ہوراں ''شلوک فرید'' دے سرناویں ہیٹھ بابا جی دے شلوکاں دی پنجابی تشریح کیتی اے تے اوہناں اک شلوک نوں پیرے توں ودھ نہیں وچاریا۔ ایہہ لکھت پنجابی فاضل دے طالب علماں دی امدادی لوڑاں لئی لکھی گئی اے۔ گیانی شمس ہوراں' ''حضرت بابا فرید الدین مسعود گنج شکر'' دے سرناویں ہیٹھ دوسطری تشریح کیتی اے۔ اوہناں تشریح لئی ۱۳۰ شلوک چنے نیں۔ ڈاکٹر نذیر احمد ہوراں ''کلام بابا فرید'' نوں مرتب کر دیاں کتاب دے اخیر اتے ہر شلوک بارے وضاحتی نوٹ دتے نیں' جیس توں شلوکاں دے معنے نتر آوندے نیں۔

عبد الرزاق ہوراں ''دوہڑے بابا فرید دے'' دے سرناویں ہیٹھ ۱۳۰ شلوکاں دا سلیس اردو ترجمہ کیتا اے تے مقبول الٰہی ہوراں ''The couplets of Baba Farid'' دے سرناویں تھلے انگریزی ترجمہ کیتا اے۔

بابا فرید دے شلوکاں دے منظوم اردو ترجمیاں وچوں پہل عبدالمجید بھٹی ہوراں دے ''کلام بابا فرید'' (۱۹۶۹ء) نوں حاصل اے۔ شریف کنجاہی ہوراں ''کہے فرید'' (۱۹۷۸ء) تے ارشد محمود ناشاد ہوراں ''اشلوک'' (۱۹۹۹ء) دے زیرِعنوان چونویں شلوکاں دا ترجمہ کیتا اے۔

''کلام بابا فرید'' بابا فرید دے شلوکاں دا منظوم اردو ترجمہ اے۔ ایہہ لکھت پنجاب پرنٹنگ پریس لاہور ولوں چھپی تے وکری لئی اتے پتہ جمشید پبلیکیشنز لاہور دتا گیا اے۔ ڈاکٹر شہباز ملک ہوراں ایہدا سرناواں ''شلوک فرید'' دسیا اے تے ایہدے چھاپن ہار پبلشرز راولپنڈی لکھے نیں۔ اوہناں دے آکھن موجب کتاب اتے چھپن ورھا درج نہیں۔ (۱۵) ڈاکٹر انعام الحق جاوید ہوراں ''پنجابی سے اردو تراجم'' (توضیحی کتابیات) وچ ڈاکٹر شہباز ملک ہوراں دے حوالے نال ای سگویں جانکاری دتی اے تے کتاب دے صفحے ۱۴ لکھے نیں۔ (۱۶) خورے ایہہ کتابت دی غلطی اے۔ کتاب دے صفحے ۱۴۰ نیں۔ ''کلام بابا فرید'' وچ شلوکاں نوں موضوع وار ونڈیا گیا اے تے ایس طرح ۱۶۷ شلوکاں دا ترجمہ کیتا گیا اے۔ کتاب دے مُڈھ وچ بابا فرید دے سرناویں تھلے ۱۴ صفحیاں دا دیباچہ شامل اے۔ جیہدے وچ اوہناں دی جیونی بارے دس پائی گئی اے۔ ایہہ او ہے روایتی گلاں نیں، جیہڑیاں تحقیقی معیاراں اتے پوریاں نہیں اتردیاں۔ جیویں بابا فرید ہوریں حضرت عمر دی اولاد سن یاں اوہناں دے وڈکے چنگیز خاں دے حملے پاروں ہندوستان وچ آئے۔ عبدالمجید بھٹی ہوراں بابا فرید دے ۱۷۰ شلوکاں دا منظوم اردو ترجمہ کیتا اے تے شلوکاں نوں ۲۲ سرناویاں وچ ونڈیا اے۔ اوہ ایس ترجمے بارے آکھدے نیں۔

''ترجمہ مفہوم کے اعتبار سے اصل سے پوری مطابقت کا حامل ہے۔ مقابلہ کے لئے متن بھی شاملِ اشاعت ہے۔''(۱۷)

عبدالمجید بھٹی ہوراں بابا فرید دے شلوکاں دا کیہڑا متن ورتیا اے، ایہدے بارے تاں اوہناں اکا ای دس نہیں پائی پر اساڈی کھوج موجب اوہناں حیشی رام مشتاق ہوراں دے ''ارشادات فریدی'' توں ای استفادہ کیتا اے۔ اوہناں دے متن وچ جنیاں بھلاں سن اوہ اسیتھے وی وکھالی دیندیاں

نیں تے پھیر اردو ترجمے وچ تاں ایس تھوڑنے آونا ای سی۔ اوہناں بابا فرید دی جیونی تے کلا اتے چانن پاوندیاں کتاب دے مڈھ وچ جیہڑے شلوک دتے نیں اگے متن وچ اوہناں نوں تبدیل کر دتا اے۔ کجھ مثالاں پیش خدمت نیں۔ دیباچے وچ لکھدے نیں۔

جند نمانی کوں کڈھے ہڈاں کوں کڑکائے

ساہے لکھے نہ چلنی جندوکوں سمجھائے(۱۸)

متن وچ ایہہ شعر انج اے۔

جند نمانی کڈھے ہڈاں کوں کڑکائے

ساہے لکھے نہ چلنی جندو کو سمجھائے(۱۹)

دیباچے وچ ایہہ شلوک ایس طرح لکھیا گیا اے۔

والوں نکی پل صراط کنی نہ سنی آئے

فریدا کڑی پوندی اے کھڑا نہ آپ لہائے(۲۰)

متن وچ ایہہ شلوک انج اے۔

والوں نکی پر سلات کنیں نہ سنی آئے

فرید کری پوندی اے کھڑا نہ آپ لہائے(۲۱)

عبدالمجید بھٹی ہوراں شلوکاں دا جیہڑا متن ''کلام بابا فرید'' وچ دتا اے اوہدے وچوں ادھے شلوک تاں انج ای غلط نیں تے ایس پاروں کئی شلوکاں دا مفہوم وی وگڑ گیا اے۔ اینتھے صرف دو شلوکاں دیاں مثالاں ویکھو۔

فریدا اکناں آٹا اگلا اکناں ناہیں تون

اگے گئے سنجھا پسن چوٹاں کھاسی کون(۲۲)

روکھی سوکھی اک کھائیں اک کھائیں شکر اور گھی

دیکھیں فرید پہنچ کے وہاں گت بنتی ہے کس کی(۲۳)

ٹھیک شلوک ایس طرح اے۔

فریدا اکناں آٹا اگلا اکناں ناہیں لون

اگے گئے سنجاپسن، چوٹاں کھاسی کون(۲۴)

ایس شلوک دے معنے انج نیں کہ فریدا! اکناں کول تاں چوکھا آٹا اے تے بعضیاں کول لون ای نہیں۔ ایہہ تاں اگے جا کے پتہ لگسی کہ چوٹاں کون کھاوندے نیں۔ عبدالمجید بھٹی ہوراں پہلاں ''اگلا'' نوں ''اگلا'' کیتا اے تے پھیر ''لون'' نوں ''تون'' کر دتا اے۔ ''کلام بابا فرید'' دے صفحہ نمبر ۱۵۴ تے اوہناں اک شلوک دتا اے۔

فریدا رب کھجوریں پکیاں ماکھیو نئی وھسن

جو جو وٹھے دیہڑا سو عمر ہتھ پوں(۲۵)

اوہناں ایسا شلوک دا منظوم ترجمہ انج کیتا ہے۔

پکیں فرید کھجوریں جاگے ہیں ارمان نئے

پل پل کر کے دن گزرے تو پل پل عمر گھٹے(۲۶)

ایس شلوک دی اصل لکھت ایس طرح اے۔

فرید رب کھجوریں پکیاں، ماکھیا نیں وہن

جو جو ونجے ڈیہاڑا، سو عمر ہتھ پون(۲۷)

شلوک دے معنے انج نیں کہ فریدا! رب دی یاد وی انج مٹھی اے جیویں پکیاں کھجوراں یاں ماکھی دیاں ندیاں نیں۔ جیہڑا دن گزردا اے اوہ حیاتی نوں ہتھ پائی آؤندا اے۔ مطلب ایہہ کہ حیاتی نت دیہاڑی گھٹ دی جاندی اے۔

اک وڈی تعداد اجیہے شلوکاں دے اے جتھے اوہناں متن تاں ٹھیک ورتیا اے پر شلوک دے صحیح مفہوم دا پتہ نہ ہوون پاروں من مرضی دے معنی کر دتے نیں۔

فریدا، سکر، کھنڈ، نوات، گڑ، ماکھیو مانجھا دودھ

سبھے وستوں مٹھیاں رب نہ پجن تدھ(۲۸)

ایس شلوک دا اردو ترجمہ ویکھو۔

دودھ میں شہد ملائے پئیں اور گھی میں شکر بھی کھائیں

یہ انعام فرید نہ تجھ کو اللہ یاد کرائیں۔(۲۹)

ایس شلوک دا مفہوم ایہہ کہ شکر، کھنڈ، مشری، گڑ، شہد تے مجھ دا دودھ ایہہ سبھے مٹھے نیں پر ایہہ ساریاں شیواں رب تیکر نہیں اپڑاندیاں یاں رب دی یاد نالوں تاں مٹھیاں نہیں۔

محمد آصف خاں ہوراں ''آکھیا بابا فرید نے'' دے ''پوکھو'' وچ عبدالمجید بھٹی سمیت بابا فرید دی شاعری دا مطلب دسن والیاں بارے اپنے وچار دتے نیں تے اخیر ایتھے بحث مکائی اے۔

''جیشی رام مشتاق، چودھری محمد افضل خاں، ڈاکٹر فقیر محمد فقیر، مقبول الٰہی تے عبدالمجید بھٹی ہوراں نے بڑی محنت نال اپنیاں کتاباں لکھیاں ہن۔ پنجابی ادب وچ ایہناں کتاباں دی اپنی اک تھاں

ہے۔ بابا فرید جی دے لفظاں وچ ایہہ سبھ ''مانک امولویں'' ہن۔ انج جاپدا ہے کہ ایہناں بزرگاں' کاہلی تے ان گیہلی توں کم لیا ہے۔ ایسے پاروں تھاؤں تھائیں ٹپلے کھاہدے ہن۔ ایڈے وڈے کم نوں ہتھ پایاں ایہہ ہو جانا ناممکن وی نہیں' پر ڈاکٹر فقیر محمد فقیر تے عبدالمجید بھٹی ہوراں بابا فرید دے شلوکاں دی جو تصحیح کیتی اے اوہ جچدی نہیں۔ اوہ رتا کو احتیاط توں کم لے سکدے سن۔''(۳۰)

''کلام بابا فرید'' وچ ایجہے شلوک وی مل جاندے نیں' جیہناں دا متن وی درست اے تے اوہناں دے ترجمے توں وی شلوک دا مفہوم نتر دا اے۔ ایتھے کجھ مثالاں ویکھو۔

تیری پناہ خدائے تو بخشندگی
شیخ فریدے خیر دیجے بندگی(۳۱)

میں تیرے سائے میں آیا ہوں خدا
بندگی کا ہو شرف مجھ کو عطا(۳۲)

رکھی سکھی کھائے کے ٹھنڈا پانی پی
فریدا ویکھ پرائی چوپڑی نہ ترسائیں جی(۳۳)

روکھی سوکھی کھا کر پیارے ٹھنڈا پانی پی
اوروں کی چکنی چپڑی پر کیوں للچائے جی(۳۴)

رتے عشق خدائے رنگ دیدار کے
وسریا جن نام بھوئیں بھار تھئے(۳۵)

جن کو ہے عشق حقیقی' صاحب دیدار ہیں
جن کو اس کا نام بھولا' وہ زمین پر بار ہیں(۳۶)

پروفیسر شریف کنجاہی ہوریں دیس دے اچ کوٹی دے پارکھ شاعر تے سوجھوان نیں۔ اوہناں بابا فرید دا کلام ''کہے فرید'' دے سرناویں تھلے آزاد نظم وچ ترجمہ کیتا اے۔ ایس ترجمے دے اک اک سطر توں نظر ایندا اے کہ اوہناں بابا فرید دے کلام نوں اپنے حافظے تے روح دا حصہ بنا کے ترجمہ کیتا اے۔ بابا فرید دے اک اک شلوک دے معنے ایس طرح اگھڑے نیں کہ پڑھن ہارنوں شلوک فریدی دے مفہوم بارے چانن ہوجاندا اے۔ ایس کامیابی دا اک وڈا بھید آزاد نظم وچ ای ترجمہ کرنا اے کہ ایس طرح مترجم بہت ساریاں گنجھلاں توں بچ جاندا اے۔ ایتھے دو شلوکاں دا ترجمہ ویکھو۔

گنوائیں گھوم کے گرچار ساعتیں اپنی
فرید ہو گئیں برباد چار سونے میں
خدا کے سامنے جاؤں گا جب وہ پوچھے گا
کہ تیرا مقصد تخلیق کیا ہی کچھ تھا(۳۷)

فرید شیخ ہوا پیر و لرزہ براندام
سو برس بھی جینے پر خاک تن کا ہے انجام(۳۸)

ارشد محمود ناشاد ہوراں ''اشلوک'' دے سرناویں تھلے بابا فرید دے چونویں ۵۰ شلوکاں دا ترجمہ کیتا اے۔ جدوں اوہناں ترجمہ کیتا تاں اودوں تیکر محمد آصف خاں، شریف کنجاہی تے ڈاکٹر نذیر احمد ہوراں دے متن سامہنے آ چکے سن۔ اوہناں ایہناں متناں نوں چنگی طرح گوکھیا اے۔ ایہدے نال مترجم دا اپنا ذوق وی سی، جیہنے اوہناں نوں اجیہے سچے فن پارے دے ترجمے لئی پریریا۔ اوہناں بابا فرید دے دوہے دا دوہے دی فارم وچ ای ترجمہ کیتا اے تے اپنی پسند دے شلوکاں نوں ترجماون پاروں ای چنگا ترجمہ کر سکے نیں۔ ایتھے دو شلوک ویکھو۔

شیخ فرید، میں سمجھا تھا، ہے، اپنے ہی گھر میں آگ
آ کر بام پہ دیکھا، تو ہے، سارے نگر میں آگ(۳۹)

شیخ فریدا! اگر تل کم ہوں، سوچ کے منھی بھرنا

اور اگر محبوب ہو کم سن، ناز کبھی نہ کرنا(۴۰)

شفیع عقیل ہوراں ''پنجاب رنگ'' وچ ۲۱ شلوکاں دا منظوم ترجمہ کیتا اے۔ ایہہ شلوک گنتی دے ای سن۔ اوہناں دے موہرے وی کوئی معیاری متن نہیں سی، پر اوہناں دے ترجمے وچ اردو شعر دا ادبی حسن جھلکدا اے۔

میں سمجھا تھا میں ہی دکھی ہوں دکھی ہے سارا جگ

گھر گھر آگ فرید لگی تھی کیا سادھو کیا ٹھگ(۴۱)

عبدالمجید بھٹی ہوراں دے دیباچیاں توں نظر ریندا اے کہ اوہناں دی سک سی کہ پنجابی دی کلاسیکی شاعری نوں اوس میل تیکر دی اپڑایا جاوے، جیہڑا پنجابی نہیں پڑھ سکدا۔ اوہناں ایہہ بیڑا قومی فریضے دے طور تے چکیا اوہناں دا جذبہ سراہن جوگ وی اے، پر منظوم ترجمہ ادب دی سبھ توں اوکھی گھاٹی اے۔ عبدالمجید بھٹی ہوراں لئی تاں کئی ہور وی اوکڑاں سن۔ پنجابی دے کلاسیکی ادب بارے متنی تحقیق اودوں شروع ہو رہی سی تے کوئی وی اجیہا متن نہیں سی، جیہدے بارے سکالر اکمٹھ ہوون۔ جدوں متن وچ ای جھول ہوون تاں ترجمے دا حلیہ وگڑنا ای سی۔ لغت نال الجھن ہار دا گھڑی مڑی واہ پینداا اے تے پھیر لفظ دے وی تاں کئی رنگ ہوندے نیں، جیہناں تیکر اپڑن لئی معیاری لغت ای انگلی پھڑ سکدی اے۔

عبدالمجید بھٹی ہوراں ترجمے لئی بابا فرید، شاہ حسین، سلطان باہو تے بلھے شاہ ورگے کلاسیکی شاعراں نوں چنیا پر معیاری لغت دی گھاٹ دا ہوون اوہناں دے ترجمے وچ جھول پیدا کر گیا۔ فارسی لپی وچ تاں اجے تیکر وی ایہہ کھپا نہیں پوریا جا سکیا۔ اردو زبان دا سبھا شہری اے تے ایہہ دلی ورگیاں وسیباں دی جم پل اے جدوں کہ پنجابی زرعی وسوں دی زبان اے۔ اوہناں دے ترجمیاں وچ زرعی وسوں دا محاورہ نہیں رچ سکیا۔ ایس لوک رنگ نوں اردو روپ دین لئی فن پاریاں نوں ہنڈھاون دی لوڑ

سی۔ایجیہے پیانے معھیاں خورے اوہ اک ادھ ترجمے دا سکن ای اردو دی جھولی پا سکدے۔ پنجابی دی کلاسیکی شاعری دا سرکڈھواں انگ تصوف اے تے پنجابی شاعراں نے عربی فارسی دیاں اصطلاحواں دی تھاویں لوک رنگ راہیں بیانیا اے۔ ایس رنگ نوں ترجمے راہیں تصنیف دے درجے تیکر اپڑاون وی مترجم دے وسوں باہر سی۔ ایجیہیاں اوکڑاں پاروں عبدالمجید بھٹی ہوریں بھاویں کوئی وڈا کارنامہ سرانجام نہ دے سکے پر اوہناں دے کم نے آون والے سمے دے لکھیاراں لئی رستے ضرور کھولے۔ ہن پنجابی دی کلاسیکی شاعری دے کئی اردو ترجمے ہو چکے نیں تے ایہہ ریت اگے وی ٹرے گی۔ پہلے تجربیاں توں لابھ اٹھاندیاں نویں نسل دے ترجمہ کار پنجابی دی کلاسیکی شاعری دی روح نوں اردو وچ سمون وچ کامیاب ہون گے۔ عبدالمجید بھٹی ہوراں دی ٹوری ایہہ ریت پاکستانی قوم دے ذہناں تے مناں وچ پریت دے بیج پنگریسی تے دیس اندر محبت دی فضا پیدا کرن وچ مدد ملے گی۔

حوالے

۱۔ عبدالمجید بھٹی، مترجم: ابیات سلطان باہو، کراچی: انجمن ترقی اردو پاکستان، ۱۹۶۷ء، ص ۸

۲۔ ایضاً، ص ۸

۳۔ حیشی رام مشتاق، شارح: ارشادات فریدی، لاہور: اسلامیہ پریس، س ن

۴۔ فقیر محمد فقیر، ڈاکٹر، مرتب: بول فریدی، لاہور: پنجابی ادبی اکیڈمی، ۱۹۶۵ء

۵۔ محمد افضل خاں چودھری، شارح: شلوک فرید، لاہور: مکتبہ پنج دریا، س ن

۶۔ گیانی شمس، شارح: حضرت بابا فرید الدین گنج شکر، لاہور: جہانگیر بک ڈپو، س ن

۷۔ عبدالرزاق، شارح: دوہڑے بابا فرید دے، لاہور: پنجابی ادبی لہر، ۱۹۸۳ء

۸۔ نذیر احمد، ڈاکٹر، مرتب: کلام بابا فرید، لاہور: پیکجز، ۱۹۸۴ء

۹۔ حیشی رام مشتاق، شارح: ارشادات فریدی، لاہور: اللہ والے کی قومی دوکان، ۱۹۶۵ء، ص ۱۷۴

۱۰۔ ایضاً، ص ۱۳۸

۱۱۔ فقیر محمد فقیر، ڈاکٹر، مرتب: بول فریدی، ص ۱۵۷

۱۲۔ ایضاً، ص ۵۱

۱۳۔ محمد آصف خاں، مرتب: آکھیا بابا فرید نے، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، ۱۹۷۸ء، ص ۲۷۹

۱۴۔ حیشی رام مشتاق، ص ۱۲۳

۱۵۔ شہباز ملک، ڈاکٹر، پنجابی کتابیات، اسلام آباد: اکادمی ادبیات، ۱۹۹۱ء، ص ۲۹۶

۱۶۔ انعام الحق جاوید، ڈاکٹر، پنجابی سے اردو تراجم، اسلام آباد: مقتدرہ قومی زبان، ۱۹۸۷ء، ص ۳۳

۱۷۔ عبدالمجید بھٹی، مترجم: کلام بابا فرید، لاہور: جمشید پبلیکیشنز، ۱۹۶۹ء، ص ۵

۱۸۔ ایضاً، ص ۸

۱۹۔ ایضاً، ص ۹۲

۲۰۔ ایضاً، ص ۸

۲۱۔ ایضاً، ص ۶۴

۲۲۔ ایضاً، ص ۴۰

۲۳۔ ایضاً، ص ۴۱

۲۴۔ محمد آصف خاں، مرتب: آکھیا بابا فرید نے، ص ۱۸۷

۲۵۔ عبدالمجید بھٹی، مترجم: کلام بابا فرید، ص ۵۴

۲۶۔ ایضاً، ص ۵۵

۲۷۔ محمد آصف خاں، مرتب: آکھیا بابا فرید نے، ص ۲۳۴

۲۸۔ عبدالمجید بھٹی، مترجم: کلام بابا فرید، ص ۴۲

۲۹۔ ایضاً، ص ۴۳

۳۰۔ محمد آصف خاں، مرتب: آکھیا بابا فرید نے، ص ۹۴

۳۱۔ عبدالمجید بھٹی، مترجم: کلام بابا فرید، ص ۴۲

۳۲۔ ایضاً، ص ۴۳

۳۳۔ ایضاً، ص ۴۰

۳۴۔ ایضاً، ص ۴۱

۳۵۔ ایضاً، ص ۵۲

۳۶۔ ایضاً، ص ۵۳

۳۷۔ شریف کنجاہی، مترجم: کہے فرید، اسلام آباد: لوک ورثہ کا قومی ادارہ، ۱۹۷۸، ص ۵۷

۳۸۔ ایضاً، ص ۵۷

۳۹۔ ارشد محمود ناشاد، مترجم: اشلوک، لاہور: مکتبہ زاویہ، ۱۹۹۹ء، ص ۳۳

۴۰۔ ایضاً، ص ۴۱

۴۱۔ شفیع عقیل، مترجم: پنجاب رنگ، لاہور: مرکزی اردو بورڈ، ۱۹۶۸ء، ص ۱۷